

۱-۱- مقدمه

یکی از خصیصه های بارز تمدن بشری ظهور سازمانها و نهادهای اجتماعی و گسترش روزافزون آنها می باشد که با مرور زمان و رقابتی شدن محیط و تفکیک مدیریت از مالکیت و تخصصی شدن اداره ی امور شرکتها، لزوم استفاده از مدیران حرفه ای و آگاه به مسائل روز و مالی ، بیشتر از هر زمان احساس می شود. مدیران با مدیریت صحیح منابع و مصارف سرمایه، شرکت را در جهت حصول به اهداف اصلی یاری می نمایند. هرچند به دلیل وجود تضاد منافع، مدیران لزوماً " همواره در پی کسب حداکثر کردن منافع و ثروت مالکان به عنوان هدف اصلی شرکتها نمی باشند. یکی از اهم فعالیتهای مدیران تهیه و تنظیم گزارشات مالی جهت پاسخگویی به مالکان و سایر نهادها و مبادی ذی نفع می باشد که در این بین صورت سود و زیان که بیانگر سود شرکت می باشد از جایگاه ویژه ای برخوردار است. در واقع سود به عنوان نتیجه نهایی فعالیتهای اقتصادی و فرآیند حسابداری، ملثر از رویه های متفاوت اعمال شده از سوی مدیران شرکتها می باشد و مدیران شرکتها به دلایل متفاوتی می کوشند تا از طریق کاربرد روشهای گوناگون حسابداری، سودهای مالی خود را در راستای تعیین سیاستها و اهداف خود تغییر دهند (بهارمقدم و همکاران، ۱۳۸۹).

تحلیل گران مالی به دلیل اعمال روشهای متفاوت حسابداری و احتمال دستکاری سود و مدیریت سود توسط مدیران، سود خالص گزارش شده را متمایز از سود واقعی می دانند. در واقع مدیریت سود همانند چتری، برای فعالیتهای است که بر سود حسابداری گزارش شده یا تفسیر آنها تأثیری می گذارد که از تصمیمات حسابداران شروع می شود و تا حدی سود اقتصادی نهفته را به واسطه انتخاب رفتار حسابداری و اندازه تعهدات، در زمان تهیه گزارشات مالی مشخص می کند و غایت آن در فعالیتهای است که بر تفسیر گزارشهای دوره ای اثر می گذارد (باتلر و همکاران، ۲۰۰۴).

۲-۱- بیان مسأله

سرمایه‌گذاران به لحاظ دنیای رقابتی و محدودیت منابع مالی شرکتها و تأثیر شاخص سود بر قیمت و ارزش سهام شرکتها، به مبحث سود توجه بیشتری می‌نمایند و تمرکز زیاد بر سود باعث افزایش توجه به کیفیت سود گردیده است. سودهای گزارش شده همواره به عنوان یکی از معیارهای تصمیم‌گیری مالی مطرح بوده است و تحلیل‌گران مالی، عموماً "سود را به عنوان یک عامل برجسته در بررسی‌ها و قضاوت‌های خود مدنظر قرار می‌دهند.

از سوی دیگر با در نظر گرفتن تفکیک مالکیت از مدیریت، نبود یک تئوری فراگی با وجود استانداردهای پذیرفته شده حسابداری، وجود تضاد منافع و دسترس‌ی انحصاری مدیران به برخی اطلاعات مالی و نفی ویژگی حسابداری تعهدی در زمینه حق انتخاب مدیریت از میان روش‌های مختلف حسابداری، احتمال وجود دستکاری سود و گمراه نمودن افراد در تصمیم‌گیری‌هایشان وجود دارد. در واقع مدیران جهت افزایش ارزش شرکت‌های خود در چارچوب الزامات قانونی و حسابداری اقدام به دستکاری سود می‌نمایند و در مقام مقایسه اقلام تعهدی نسبت به اقلام نقدی بیشتر مورد دستکاری مدیریت قرار می‌گیرد. البته این به مفهوم بی اعتبار بودن اقلام تعهدی نیست و بسیاری از مواقع نشانگر فرصت‌های رشد آتی و عملکرد خوب شرکت در گذشته است (مهرانی و همکاران، ۱۳۸۹). ولی از سوی دیگر مدیریت سود، می‌تواند سودمند باشد چرا که می‌تواند ارزش اطلاعاتی سود را با انتقال اطلاعات خصوصی شرکت به سهامداران و عموم بهبود بخشد (جیراپورن و همکاران، ۲۰۰۸).^۱

¹ -Jiraporn , P

لذا با توجه به اهمیت موضوع سود و تأثیرات آن بر فعالیتهای اقتصادی و در نظر گرفتن روابط میان سود و ساختارهای مالکیت، لزوم اجرای اصل خصوصی سازی در کشور و نیز توجه به نتایج متفاوت به دست آمده از تحقیقات مختلف در سراسر دنیا، این تحقیق درصدد آن است که به بررسی تأثیر ساختار مالکیت و رویه های حاکمیت شرکتی بر انواع مدیریت سود در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بپردازد.

۳-۱- بیان ضرورت و دلایل توجیهی تحقیق

مدیریت سود یکی از موضوعات بحث برانگیز و جذاب در پژوهش های حسابداری به شمار می رود. به دلیل این که سرمایه گذاران به عنوان یکی از فاکتورهای مهم تصمیم گیری به رقم سود توجه خاصی دارند، این پژوهش ها از جنبه رفتاری، اهمیت خاص خود را دارد. پژوهش ها نشان داده است که نوسان کم و پایدار سود، حکایت از کیفیت آن دارد. به این ترتیب، سرمایه گذاران با اطمینان خاطر بیشتر در سهام شرکتهایی سرمایه گذاری می کنند که روند سود آنها باثبات تر است (نوروش و همکاران، ۱۳۸۴).

مدیریت سود اغلب در شرکتهایی رخ می دهد که مکانیزمهای باکیفیتی برای حمایت از منافع سرمایه گذاران و کنترل رفتار فرصت طلبانه مدیران وجود ندارد از جمله این مکانیزم ها، حاکمیت شرکتی می باشد و از سوی دیگر موج اخیر رسوایی های شرکتهای سهامی بزرگ دنیا موجب گردیده که شرکتها توجه و اهمیت زیادی به لزوم بهبود ساز و کارهای حاکمیت شرکتی و افزایش شفافیت در اطلاعات حسابداری داشته باشند. ساختار و اثربخشی هیئت مدیره و نوع و ساختار مالکیت شرکتها به عنوان سازوکارهای حاکمیت شرکتی در شرکتهای سهامی عام بسیار متنوع است و از این رو بنظر

می‌رسد که کیفیت نظارت بر فعالیتهای مدیران در بین شرکتهای مختلف، متفاوت باشد (نوروش و همکاران، ۱۳۸۸).

در ایران پژوهش‌های اندکی در زمینه مدیریت سود انجام گرفته است. در بیشتر پژوهش‌های انجام شده بدون توجه به ارتباط اعداد حسابداری با مدیریت سود به جنبه‌های دیگر آن تأکید شده است. از این رو در این تحقیق برآن هستیم تا از این بعد به بررسی مدیریت سود در بورس اوراق بهادار تهران بپردازیم.

اهمیت و جنبه نوآوری این تحقیق از این حیث می‌باشد که علاوه بر بررسی انواع مدیریت سود از دو دیدگاه فرصت طلبانه و کارا، به بررسی اثر تعاملی برخی از ویژگیهای شرکتی از قبیل رویه‌های حاکمیت شرکتی، اندازه شرکت و ساختار مالکیت بر روی نوع مدیریت سود و سودآوری آتی می‌پردازد.

۴-۱- اهداف تحقیق

در تحقیق حاضر سعی بر این است که علاوه بر ارزیابی انواع مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس تهران، تأثیر عوامل حاکمیت شرکتی و ساختار مالکیت و اندازه شرکت بر مدیریت سود شرکت‌ها با استفاده از مبانی نظری، تئوری‌های موجود و با کمک داده‌های آماری، مورد بررسی قرار گیرد.

۴-۱-۱- هدف اصلی

بررسی انواع مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده بورس اوراق بهادار تهران

۲-۴-۱- اهداف فرعی

۱. بررسی ارتباط ارقام تعهدی اختیاری و سودآوری آتی
۲. بررسی تأثیر ارقام تعهدی اختیاری بر روی سودآوری آتی در شرکت‌های با مالکیت خصوصی و دولتی
۳. بررسی تأثیر ارقام تعهدی اختیاری بر روی سودآوری آتی در شرکت‌های با مالکیت نهادی و شناور
۴. بررسی تأثیر ارقام تعهدی اختیاری بر روی سودآوری آتی در شرکت‌های با اندازه بزرگ و کوچک
۵. بررسی تأثیر ارقام تعهدی اختیاری بر روی سودآوری آتی در شرکت‌های حسابرسی شده توسط سازمان حسابرسی و سایر مؤسسات حسابرسی
۶. بررسی تأثیر ارقام تعهدی اختیاری بر روی سودآوری آتی در شرکت‌های با نسبت بالای اعضای هیئت‌مدیره غیرموظف و نسبت پایین اعضای هیئت‌مدیره غیرموظف.

۵-۱- سؤال تحقیق

ساختار مالکیت، اندازه شرکت و رویه های حاکمیت شرکتی بر نوع مدیریت سود در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران چه تأثیری دارد؟

۶-۱- فرضیه‌ها

با توجه به مطالعات انجام شده و بررسی ادبیات مرتبط با بورس اوراق بهادار تهران و مبانی نظری مرتبط با مدیریت سود فرضیه‌های پژوهش به صورت زیر تدوین شده است:

۱. بین اقلام تعهدی اختیاری و سودآوری آتی ارتباط وجود دارد.
۲. میزان تأثیر اقلام تعهدی اختیاری بر روی سودآوری آتی در شرکت های با درصد مالکیت خصوصی بالا، از شرکت های با درصد مالکیت خصوصی پایین، بیشتر است.
۳. میزان تأثیر اقلام تعهدی اختیاری بر روی سودآوری آتی در شرکت های با درصد مالکیت نهادی بالا، از شرکت‌های با درصد مالکیت نهادی پایین، بیشتر است.
۴. میزان تأثیر اقلام تعهدی اختیاری بر روی سودآوری آتی در شرکت های با اندازه بزرگ، از شرکت‌های با اندازه کوچک، بیشتر است.
۵. میزان تأثیر اقلام تعهدی اختیاری بر روی سودآوری آتی در شرکت های حسابرسی شده توسط سازمان حسابرسی، از شرکت‌های حسابرسی شده توسط مؤسسات حسابرسی، بیشتر است.
۶. میزان تأثیر اقلام تعهدی اختیاری بر روی سودآوری آتی در شرکت های با نسبت بالای اعضای هیئت‌مدیره غیرموظف، از شرکت های با نسبت پایین اعضای هیئت‌مدیره غیرموظف، بیشتر است.

۱-۷- قلمروی تحقیق

۱-۷-۱- قلمروی موضوعی

موضوع این تحقیق، بررسی تأثیر ساختار مالکیت، اندازه شرکت و رویه های حاکمیت شرکتی بر انواع مدیریت سود در شرکت های پذیرفته شده در بازار بورس اوراق بهادار تهران می باشد.

۱-۷-۲- قلمروی مکانی

جامعه آماری این پژوهش کلیه ی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است.

۱-۷-۳- قلمروی زمانی

قلمرو زمانی این تحقیق دوره ی زمانی مربوط به سالهای ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۸ می باشد.

۱-۸- تعاریف مفهومی و عملیاتی متغیرها

۱-۸-۱- تعاریف مفهومی متغیرها

سودآوری آتی^۱ (FP): این متغیر با معیارهای خالص جریان نقدی حاصل از عملیات یک سال بعد و سودخالص عاری از اقلام تعهدی اختیاری یک سال بعد و تغییرات سود مورد سنجش قرار می گیرد (سابرامانیام، ۱۹۹۶؛ کریشن، ۲۰۰۳).

اقلام تعهدی اختیاری^۲ (DAC): اقلام تعهدی پیامدهای نقدی مستقیم ندارند و مهمترین

ابزار دستکاری فرصت طلبانه سود می باشد و از تفاوت میان سود عملیاتی و وجه نقد حاصل از

¹ - Future Profitability

² - Discretionary Accruals

فعالیت‌های عملیاتی بدست می آید. اقلام تعهدی به دو دسته اختیاری و غیراختیاری تقسیم بندی می‌گردد که اقلام تعهدی اختیاری به عنوان نماینده مدیریت سود می‌باشد.

مالکیت نهادی^۱ (INST): منظور از مالکیت نهادی، سهامداران حقوقی دولتی می‌باشند که واسطه بین افراد و شرکت‌ها بوده و از طرف افراد اقدام به تهیه سهام می‌نمایند. در واقع مالکیت مؤسسات سرمایه‌گذاری، صندوقهای بازنشستگی، بیمه و سایر نهادها را در یک شرکت مالکیت نهادی می‌نامند (کاشانی پور و همکاران، ۱۳۸۹).

مالکیت خصوصی^۲ (PO): منظور از مالکیت خصوصی مالکیتی است که در آن بزرگترین مالک، اشخاص حقوقی غیر دولتی یا اشخاص حقیقی می‌باشد.

نسبت اعضای هیئت مدیره غیر موظف^۳ (BOD): عضو غیرموظف هیئت مدیره، عضوی پاره-وقت هیئت مدیره است که فاقد مسئولیت اجرایی در شرکت می‌باشند.

نوع حسابرس^۴ (AUDIT): این متغیر به دو نوع حسابرسی توسط سازمان حسابرسی و حسابرسی توسط مؤسسات حسابرسی خصوصی تقسیم می‌گردد.

اندازه شرکت^۵ (SIZE): اندازه شرکت از طریق ارزش بازار سرمایه در آخر سال مالی مورد سنجش قرار می‌گیرد.

¹ - Institutional Ownership

² - Personal Ownership

³ - Independent board

⁴ - Audit quality

⁵ - firm size

۲-۸-۱- تعاریف عملیاتی متغیرها

سودآوری آتی: این متغیر با معیارهای خالص جریان نقدی حاصل از عملیات یک سال بعد، سودخالص عاری از ارقام تعهدی اختیاری یک سال بعد و تغییرات سود مورد سنجش قرار می‌گیرد.

خالص جریان نقدی حاصل از عملیات یک سال بعد CFO_{t+1}

(سودخالص عاری از ارقام تعهدی اختیاری یک سال بعد) $NDNI_{t+1} = EARN - DAC$

(تغییرات سود خالص عملیاتی سال بعد) $\Delta EARN_{t+1} = EARN_{t+1} - EARN_t$

در این الگو نیز برای استاندارد کردن و موزون شدن عوامل به منظور کاهش نوسانات از جمع کل داراییهای شرکت در انتهای هر دوره استفاده شده است.

ارقام تعهدی اختیاری: کل ارقام تعهدی از تفاوت میان سود خالص عملیاتی و خالص جریان

نقد حاصل از عملیات بدست می‌آید. $ACCR = EARN - CFO$

ارقام تعهدی غیراختیاری با استفاده از الگوی تعدیل شده جونز بدست می‌آید.

$$ACCR_{it} = \alpha_0 + \alpha_1 [\Delta REV_{it} - \Delta REC_{it}] + \alpha_2 PPE_{i,t} + \varepsilon_{it}$$

و ارقام تعهدی اختیاری از تفاوت کل ارقام تعهدی و ارقام تعهدی غیراختیاری بدست می‌آید.

مالکیت نهادی: این متغیر از طریق درصد و تعداد سهامی که در پایان سال مالی تحت

مالکیت این نهادهاست مورد سنجش قرار می‌گیرد. $\times 100$ $\frac{\text{تعداد سهام نهادی}}{\text{کل سهام شرکت}}$

مالکیت خصوصی: منظور از مالکیت خصوصی درصد سهام در دست سهامداران خصوصی
 به کل سهام شرکت می‌باشد

$$\frac{\text{تعداد سهام خصوصی}}{\text{کل سهام شرکت}} \times 100$$

اعضای غیرموظف هیئت‌مدیره: این متغیر نشان دهنده‌ی نسبت اعضای غیرموظف هیئت-
 مدیره به کل اعضای هیئت‌مدیره می‌باشد.

$$\frac{\text{اعضای غیرموظف هیئت مدیره}}{\text{کل اعضای هیئت مدیره}}$$

نوع حسابرس: این متغیر به دو نوع حسابرسی توسط سازمان حسابرسی و حسابرسی شده
 توسط مؤسسات حسابرسی خصوصی تقسیم می‌گردد که برای شرکت‌های حسابرسی شده توسط
 سازمان حسابرسی عدد ۱ و برای بقیه عدد ۰ منظور شده است.

اندازه‌ی شرکت: اندازه شرکت از طریق ارزش بازار سرمایه در آخر سال مالی مورد سنجش
 قرار می‌گیرد.

۹-۱- کلمات کلیدی تحقیق

کلمات کلیدی این تحقیق عبارتند از: مدیریت سود، حاکمیت شرکتی، ساختار مالکیت،
 اندازه‌ی شرکت

۱۰-۱- ساختار پژوهش

این تحقیق در پنج فصل ارائه شده است :

- فصل اول به کلیات طرح تحقیق اختصاص دارد که شامل بیان مسأله، ضرورت و دلایل توجیهی تحقیق، هدف و قلمرو تحقیق، تعاریف مفهومی و عملیاتی می - باشد.
- فصل دوم ادبیات و پیشینه‌ی تحقیق را در بر می‌گیرد که به دو بخش مرور مبانی نظری و پیشینه داخلی و خارجی موضوع تحقیق تقسیم می‌گردد.
- فصل سوم شامل روش شناسی تحقیق، اهداف و فرضیه ها، مدل و روش آماری آزمون فرضیه‌ها، روش گردآوری اطلاعات و تجزیه تحلیل داده‌ها می‌باشد.
- در فصل چهارم داده‌های جمع‌آوری شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و فرضیه‌های تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرد.
- فصل پنجم در برگیرنده نتایج تحقیق و پیشنهادات آتی در زمینه موضوع مورد بررسی و محدودیت‌های تحقیق می‌باشد.